

The meanings of the word «playful» cover the playful behavior of an animal, the nature and material objects, the sounds of musical instruments and the sounds of nature ... everything that directly concerns perception and feelings of a person; his mental activity; imagination; character, temperament and mood; a person's lifestyle; expressive movements of a person and his speech content; the products of art that reveal the distinctive features of creativity of the writer's personality ... ; a person's expressive movements, and the spirit of a person (but with a negative connotation).

At this stage of the research the given meanings can be used to group associative responses to the word-stimulus *playfulness* obtained in a free associative experiment. The findings of our experiment were consistent with the hypothesis that that *playfulness* can be one of the unique personality traits, ensuring successful functioning of activity subject in the modern world.

Key words: playfulness, playful, psycholinguistics, lexicographic description, method of dictionary definitions generalizing, psycholinguistic experiment.

Отримано: 18.07.2014 р.

УДК 159.923: 123.1

Я.Г. Григор'єва
grigyanna23@ukr.net

Свобода і відповідальність як чинники конструювання сенсу життя

Hryhorieva Y.H. Freedom and responsibility as the factors for the construction of meaning of life / Y.H. Hryhorieva // Problems of Modern Psychology: Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuik Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / edited by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 25. – Kamianets-Podilsky: Aksioma, 2014. – P. 98-112.

Я.Г. Григор'єва. Свобода і відповідальність як чинники конструювання сенсу життя. Стаття присвячена психологічному аналізу понять «свобода» і «відповідальність» як чинників конструювання сенсу життя в контексті постнекласичної психології, де особистість розглядається як творець власного життя, який сам себе створює. Прагнення до реалізації сенсу життя виступає первинним спонукальним мотивом в житті особистості. В рамках конструктивістського підходу в психології сенс життя є складним інтегративним поняттям, що конструюється крізь призму осо-

бистісних якостей, культурних зразків та моделей, опираючись на миттєвий досвід особистості, вибудовує бачення та пріоритети майбутнього. Для кожної особистості сенс життя є унікальним та неповторним.

У статті досліджено поле значень понять «свобода» і «відповідальність». Свобода як чинник конструювання особистістю сенсу життя полягає в здатності виступати першоджерелом, автором своїх дій та бути активним творцем власного життя. Набуття свободи здійснюється через вчинок, який є формою активності, що веде до свободи. Проаналізовано конструктивні та патологічні варіанти вирішення людиною проблеми свободи. Відповідальність виникає разом із свободою, розглядається як здатність особистості приймати адекватні ситуації рішення, передбачати наслідки своїх дій та готовність відповідати за них перед світом і самим собою. Відповідальність є відповіддю на ситуацію, яка знаходиться в резонансі з цінностями особистості та сенсом життя. У своїй розвинутій формі свобода і відповідальність нероздільні та виступають як єдиний механізм саморегуляції та самодетермінації особистості.

Зроблено висновок, що свобода і відповідальність є необхідними чинниками для конструювання сенсу життя.

Ключові слова: соціальний конструктивізм, постнекласична психологія, особистість, вчинок, сенс життя, конструювання сенсу життя, свобода, відповідальність.

Я.Г. Григорьева. Свобода и ответственность как факторы конструирования смысла жизни. Стаття посвящена психологическому анализу понятий «свобода» и «ответственность» как факторов конструирования человеком смысла жизни в контексте постнекласической психологии, где личность рассматривается как творец собственной жизни, который сам себя создаёт. Стремление к реализации смысла жизни выступает первичным побудительным мотивом в жизни личности. В рамках конструктивистского подхода в психологии, смысл жизни является сложным интегративным понятием, который конструируется через призму личностных качеств, культурных образцов и моделей, опираясь на прошлый опыт личности, выстраивает видение и приоритеты будущего. Для каждой личности смысл жизни является уникальным и неповторимым.

В статье исследовано поле значений понятий «свобода» и «ответственность». Свобода как фактор конструирования личностью смысла жизни заключается в способности выступать первоисточником, автором своих действий и быть активным творцом собственной жизни. Обретение свободы осуществляется через поступок, который ведёт к свободе. Проанализированы конструктивные и патологические варианты решения человеком проблемы свободы. Ответственность возникает вместе со свободой, рассматривается как способность личности принимать адекватные ситуации решения, предвидеть последствия своих действий и готовность отвечать за них перед миром и самим собой. Ответственность является ответом на ситуацию, которая находится в резонансе с ценностями личности и смыслом жизни. В своей развитой форме свобо-

да и ответственность неразделимы и выступают как единый механизм саморегуляции и самодетерминации личности.

Сделан вывод, что свобода и ответственность являются необходимыми факторами для конструирования смысла жизни.

Ключевые слова: социальный конструктивизм, постнеклассическая психология, личность, поступок, смысл жизни, конструирование смысла жизни, свобода, ответственность.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження проблеми зумовлена переходом науки на постнекласичний етап розвитку, де важливим є розгляд особистості, як творця власного життя, активного суб'єкта, який сам себе створює. Особистість конструює себе у власному життєвому світі і водночас перетворює, видозмінює соціум. Людина впродовж життя будує свій світ, поступово змінюючи та перебудовуючи його. Об'єднуючи, осмислюючи, організовуючи окремі життєві епізоди, вона набуває досвіду, без якого уявлення майбутнього навряд чи можливо.

Проблема сенсу життя постає там, де виникає питання про цілісність життя, про взаємозв'язок його початку та кінця. Пошук та прагнення до реалізації сенсу життя є первинним спонукальним мотивом в житті особистості. Для кожної особистості цей сенс особливий і унікальний. Сенс – це своєрідний контракт з життям, згідно з яким людина душею і тілом присвячує себе тому, що є для неї важливим. Тема сенсу актуальна для людини на всіх етапах життєвого шляху.

Необхідність реалізації сенсу пояснюється, по-перше, свободою людини, її відкритістю світу, здатністю робити вибір з різних можливостей, по-друге, різною цінністю речей і подій та, по-третє, постійною зміною ситуацій і відповідальністю за свій вибір [7, с. 23]. Свобода та відповідальність є необхідними умовами для знаходження сенсу життя та його реалізації.

Ми будемо розглядати свободу та відповідальність як чинники конструювання сенсу життя особистості. Конструювання життєвих сенсів відбувається в процесі життя особистості. Аналіз наукової літератури з даної проблеми засвідчує, що на даний час недостатньо розроблений підхід до вивчення конструювання сенсу життя особистості, чітко не окреслені чинники, які є визначальними для цього процесу. Також, малодослідженими є свобода та відповідальність як чинники конструювання сенсу життя особистості.

Метою статті є обґрунтування впливу чинників свободи та відповідальності на процес конструювання особистістю сенсу життя.

Виклад основного матеріалу. Розвиток психологічної науки характеризується проходженням основних етапів: класичного,

некласичного та постнекласичного. Основною ідеєю класичного підходу є об'єктивність знання, наявність єдиної істини, лінійний причинно-наслідковий зв'язок [16, с. 438]. В той же час, в некласичній психології, в продовженні періоду модерну, враховуються суб'єктивні особистісні компоненти, які людина не здатна контролювати, та їхній вплив на об'єктивну реальність. Що стосується постнекласичного підходу, то в його межах ідея об'єктивності істини трансформується у поліваріантність, наявність багатьох істин, залежних від певного соціокультурного контексту. Лінійний причинно-наслідковий зв'язок перетворюється у ризому – систему множинних зв'язків. Класична особистість на реальність не зважає, модерна – їй протистоїть та використовує, а постмодерна – її конструює [6, с. 63]. Серед багатьох напрямків постнекласичного підходу одним з найбільш змістовних та впливових є соціальний конструктивізм. У психологічній науці поняття «конструювання» набуває поширення завдяки конструктивістській парадигмі, яка описує характерні для сучасності динамічні системи, що знаходяться в стані стійкої нерівноваги, безперервного вибору себе. Конструктивістська парадигма набуває все ширшого значення в психології, оскільки в її межах здійснений перехід від суб'єкта як предмета психології, до процесу міжсуб'єктної взаємодії. В якості предмета аналізу виступає вже не стабільна побудова соціального світу, а процес конструювання його образу в індивідуальній або груповій відомості [26, с. 8]. Особистість розглядається вкоріненою в світ культури, з яким вона взаємодіє та з якого себе будує. Вона наділена такими характеристиками, як контекстуальність, чуттєвість до соціокультурних впливів, відкритість, усвідомленість своєї неповторності та унікальності та вмінням будувати історію власного життя як авторський твір [22, с. 16-22]. Конструювання власного життя є одним з найважливіших процесів у розвитку особистості. Саме завдяки йому формуються особливості внутрішнього світу людини, створюються уявлення про навколишнє середовище, вибудовуються стосунки із соціальним оточенням, проте, існує і зворотній зв'язок, тобто внутрішні особливості суб'єкта зумовлюють напрямок і зміст життєконструювання. При цьому виникає особистісне становлення, пошук свого місця в житті, будується власна картина світу. Особистість здатна створювати не тільки суспільне середовище навколо себе, але й організувати та контролювати власну психічну діяльність [21].

Конструювання сенсу життя особистості в контексті постнекласичної психології виступає актуальною проблемою. Він міс-

тять у собі цілі, ідеали, установки, умонастрій та лінії поведінки людини. В історії духовних пошуків людства можна виділити три головні підходи до вирішення цієї проблеми. Перший підхід полягає в тому, що сенс життя знаходиться за межами світу – в об'єктивних порядках вищого буття, у надособистісних цінностях, у Богові. В другому підході наголошується, що цінність і сенс життя – у самому житті, тому людина здатна перебудовувати світ на засадах добра та справедливості. Третій підхід полягає в уявленні, що сенс життя задається самою людиною завдяки її зусиллям щодо самореалізації. Життя саме по собі не має заданого сенсу, тільки людина завдяки своїй діяльності творить свою людську сутність, створює свій сенс життя [14, с. 691].

У вітчизняній та радянській психології проблемі сенсу життя присвячені праці Б. С. Братуся, Г. А. Вайзер, К. В. Карпинського, Д. О. Леонт'єва, Т. М. Титаренко, В. Е. Чудновського та ін., в яких сенс життя розглядається як інстанція, яка інтегрує безліч життєвих цінностей, смислів та цілей і задає вектор активності людини [2; 5; 9; 24].

Досліджуючи дану проблему, В. Е. Чудновський вказує, що сенс життя є певною ідеєю, яка містить в собі мету життя людини і стала для неї цінністю надзвичайно високого порядку. Вважає сенс життя особливим психічним утворенням, яке має свою специфіку виникнення, етапи становлення, певну стійкість та суттєво впливає на життя особистості [24, с. 181].

Характеризуючи сенс життя як найбільш стрижневу та узагальнену «динамічну смислову систему», Д. О. Леонт'єв, визначає її як «відносно стійку і автономно ієрархічно організовану систему, що включає в себе ряд різнорівневих смислових структур і функціонує як єдине ціле» [9, с. 235]. Він виділяє шість видів смислових структур, вважаючи їх перетвореними формами життєвих відносин суб'єкта, які становлять три ієрархічних рівні смислової регуляції життєдіяльності особистості. Особистісні смисли і смислові установки конкретної діяльності утворюють, на його думку, нижній ієрархічний рівень смислової регуляції. Мотиви, смислові конструкти і диспозиції утворюють середній рівень. Третій і найвищий рівень систем смислової регуляції утворюють цінності, виступаючи сенсоутворювальним по відношенню до всіх інших структур [9, с. 129]. Поглядів на сенс життя як на динамічну ієрархічну систему притримується Г. А. Вайзер, вказуючи, що вона поряд з безліччю «малих» сенсів життя включає і «великий», головний життєвий сенс, який немов своєрідне ядро конкретизується, втілюється в життєвих ситуаціях [2, с. 6].

На думку С. Л. Рубінштейна, особистість як суб'єкт життя в кожній ситуації діє відповідно з необхідністю реалізації сенсу життя, що вимагає від нього свідомості та відповідальності. Сенс життя виявляється у формі життєвих цілей, завдань і смислів окремих ситуацій. Націлюючи свою активність на такі смисли, особистість в кожній життєвій події реалізує частку власного сенсу життя. Сенс ситуації, похідний від сенсу життя, підіймає особистість в положення над ситуацією і дистанціює від безпосередніх вимог ситуації [15, с. 341].

Розглядаючи породження смислів як одну із найважливіших сторін людського буття, Б. С. Братусь, виділяє в структурі психічного апарата особливий (вищий рівень), що відповідає за створення смислових орієнтацій, визначення загального сенсу і призначення свого життя, відношення до інших людей та до себе. З цим рівнем Б. С. Братусь пов'язує ядро особистості, яке визначається системою загальних смислових утворень, смисловою сферою особистості [9]. Сенс не може залишатися одним і тим же впродовж усього нашого життя, а завжди постає перед нами в контексті певної життєвої ситуації. Таким чином, сенс змінюється з кожною зміною ситуації [7, с. 67]. Сенс – це також і конкретний сенс конкретної ситуації. Це вимога моменту, яка пред'являється особистості [18, с. 39].

Із задоволенням потреби в сенсі життя та його реалізації пов'язана праця, зокрема певні організовані зусилля. Особливу увагу цьому приділяє К. Обуховський, вказуючи, що неможливо собі уявити, щоб хтось знайшов задоволення потреби сенсу життя уникнувши зусиль, а саме організованих зусиль. При цьому працю слід розуміти досить широко – як подолання опору, що веде до досягнення запрограмованого фактичного стану. Різного роду хобі в якійсь мірі можуть задовольнити потребу в сенсі життя. Більш витонченою, вищою формою задоволення потреби сенсу життя є прийняття будь-якої спільної етико-філософської позиції [12, с. 100-102].

За теорією В. О. Моляко, стратегія пошуку сенсу життя включає в себе підготовчі, планувальні і реалізуючі дії, а також є генеральною програмою дій, життєвих спрямувань, головний напрямок пошуку і розробки життєвої мети, завдань, що підпорядковують собі усі інші дії. Обдумування умов розв'язання життєвих проблем стає підготовкою до вибору життєвих цілей, формування цілей життя – планувальні дії і втілення у життя цих цілей – його реалізація [3, с. 92].

Сенс життя по відношенню до активності суб'єкта виконує кілька важливих регуляторних функцій. По-перше, сенс життя

спонукає активність особистості як суб'єкта життя. По-друге, сенс життя є вищою інстанцією змістоутворення, від якої черпають свій зміст окремі життєві події і вчинки особистості як суб'єкта життя. По-третє, він відображає реальний життєвий шлях особистості [5, с. 145].

Відомий філософ С. Франк вказував, що сенс життя не можна знайти в готовому вигляді, раз назавжди даним, вже затвердженим у бутті, а можна тільки домагатися його здійснення. Все «готове», що існує поза і незалежно від нашої волі та нашого життя взагалі є або мертво, або чуже нам і придатне лише як допоміжний засіб для нашого життя. «Знайти» сенс життя означає зробити так, щоб він був, напружити свої внутрішні сили для його виявлення, більше того, для його здійснення [19, с. 42]. Сенс – це не принцип і не першопричина. Це продукт. Сенс – це не те, що можна відкрити, відновити і переробити, він – те, що виробляється [1, с.157]. К. Юнг зазначав, що людина може подолати найтяжчі випробування, якщо бачить в них сенс. Вся складність полягає в створенні цього сенсу [25, с. 182].

В рамках конструктивістського підходу ми будемо розглядати сенс життя як продукт, який можна створити. Такий, який конструюється самою особистістю в процесі інтерпретації власного соціокультурного досвіду, в результаті впливу певних чинників та взаємодії з іншими людьми. В такому випадку можна говорити про конструювання сенсу життя особистості.

Першою мінімальною умовою можливості конструювання сенсу життя є свобода. Тільки будучи вільними, ми можемо діяти «осмислено» [19, с. 20].

У сучасній психології наявний дослідницький інтерес до проблеми особистісної свободи. Згідно з поглядами Д. О. Леонтьєва, в психологічному розрізі проблема свободи перетворюється на проблему саморегуляції і самодетермінації особистості. Здатність до самодетермінації – це можливість суб'єкта ініціювати, змінювати або припиняти свою діяльність у будь-якій точці її протікання, а також повністю відмовлятися від неї [10]. Як самодетермінація свобода розуміється також С. Л. Рубінштейном. У психологічному аспекті він визначає свободу як вклад «внутрішніх умов» в життєві вибори і творення життєвого шляху особистості, як свобода особистості від соціальних умов життєвого шляху та свідомо-вольова регуляція життєвого шляху особистості [15, с. 360]. Свобода протистоїть механічному детермінізмові людського життя, оскільки людина здатна ввійти в ланцюг причин та наслідків і розірвати його. Вихід людини за межі при-

чинно-наслідкової детермінації відбувається у свідомості та дії [15, с. 361]. Ключовою умовою людської свободи С. Л. Рубінштейн вважає наявність сенсу життя. Свобода людини простягається не тільки на зовнішні умови життєвого шляху, але також на його внутрішні умови – властивості і якості особистості. Діючи відповідно з майбутнім проектом самого себе, людина стає такою, якою вона хоче бути. Вибір такого способу дії є вибором власної особистості [5, с. 134].

Свободу В. А. Петровський визначає як атрибутивну характеристику особистості та особливий акт цілепокладання, коли людина стає причиною змін, які прагне вносити у світ. Одна з найважливіших властивостей свободи полягає в здатності людини починати причинно-наслідковий ряд із себе, виступати як першоджерело (суб'єкт, автор) своїх дій [23].

Основним принципом та обов'язковою умовою існування особистості визначає свободу Р. Мей. Саме свобода відрізняє людину від тварини, тому що людина має здатність розірвати міцний ланцюг стимулів і реакцій на них, яким підкоряються тварини. Ототожнює свободу з наявністю творчих можливостей, що визначають особистість [11, с. 9]. Р. Мей розрізняє два види свободи – екзистенційну свободу і сутнісну свободу. Екзистенційна свобода розуміється як здатність людини діяти і чинити на свій розсуд. Це свобода одиничного дії або вчинку, яка ще не гарантує вільного вибору життєвого шляху в цілому. Тут необхідна сутнісна свобода, вкорінена в психологічній сутності людини як особистості. Екзистенційна свобода може бути обмежена, якщо людина не може діяти. Але сутнісну свободу обмежити не можна: у людини завжди залишається здатність усвідомити своє життєве становище й обрати до нього певне ставлення. Отже, екзистенційна свобода – це свобода дії у відповідності зі зробленим вибором, а сутнісна свобода – це свобода внутрішнього відношення особистості [5, с. 25].

В результаті постає питання про вирішення людиною питання здобуття свободи. Е. Фромм вказував на патологічні варіанти вирішення людиною проблеми свободи і несвободи. Цей різновид екзистенціальної патології особистості висвітлюється ним під назвою «психологічних механізмів втечі від свободи» [20, с.65]. Ці механізми є способами позбавлення особистості від дарованої їй свободи, що виникають через нестерпне почуття невпевненості, ізоляваності, відповідальності та самотності. Перший і найбільш деструктивний механізм втечі – це авторитаризм особистості. Психологічна суть авторитаризму полягає в тенденції

особистості відмовлятися від свободи, віддаючись у владу іншим людям або зливаючись з ними заради здобуття сили. Другий механізм втечі від свободи – це руйнівність (деструктивність). Деструктивність має на меті руйнування або знищення свого зовнішнього чи внутрішнього світу. Третій механізм втечі від свободи в умовах сучасного суспільства – це конформізм. Його психологічна суть полягає в тому, що індивід цілком розчиняється в натовпі, засвоюючи тип особистості, який поширений в суспільстві. В результаті конформізації «зникає різниця між власним «я» і навколишнім світом, а разом з тим і усвідомлюваний страх перед самотністю і безсиллям» [20, с. 159]. Продуктивні способи використання свободи – це любов, праця і креативність, які призводять до активної і продуктивної взаємодії з оточуючими людьми та відтворення втрачених зв'язків з природою [20, с. 123].

Формою активності, яка веде до свободи та визначає її, є вчинок. Фундаментальною сутністю вчинку є те, що він знаходиться поза причинно-наслідкових зв'язків. У вчинку індивід свідомо повинен заново встановлювати, винаходити, створювати умови для моральних, пізнавальних, естетичних цінностей. Буття у вчинку не зводиться до сутності, що і дозволяє говорити про необхідність зміни форм усвідомлення, переходу від пізнання до розуміння, від значень до сенсів. Тим самим вчинок не виключає існуючих значень і смислів, але й не покладається на них. В кожному вчинку заново вирішується доля історії, сенс буття і життя. Тому, свобода не може розглядатися як мета, а може знаходитися і проявляти себе через вчинок. Свобода трансцендентна, вона повинна розглядатися не як мета, а як умова, яка дозволяє людині бути причетною до чогось вищого, абсолютного. Вона дозволяє конструювати власний сенс життя [4, с. 14-16].

Отже, свобода є обов'язковою умовою існування особистості, створення свого внутрішнього світу та конструювання сенсу життя. Свободу людини визначає здійснення вибору, який проявляється через вчинок. Обираючи той або інший варіант поведінки, особистість обирає, створює себе, конструює власний внутрішній світ. Отже, разом зі свободою виникає відповідальність – і, насамперед, за себе і свій життєвий шлях.

Якщо свобода означає можливість вибору певної форми дії в конкретній ситуації, то відповідальність є здатністю особистості приймати адекватне ситуації рішення, передбачати наслідки своїх дій та відповідати за них перед світом та самим собою. Причому залежність між свободою і відповідальністю особистості прямо пропорційна: чим більше свободи надається людині, тим

більша відповідальність за використання цієї свободи. Відповідальність виступає мірою свободи [14, с. 693].

Особливого значення питанням свободи та відповідальності приділяв В. Франкл. Він вважав, що людина наділена такими якостями як свобода, відповідальність і духовність. Відповідно до цієї точки зору особистість завжди сама вирішує, хто вона і якою їй бути. Франкл описує людину як єдність трьох ортогональних вимірів: соматичного, психічного і ноетичного. З соматичним пов'язано все матеріальне в людині. Як істота фізична, вона прагне до підтримки здоров'я свого тіла. Це прагнення регулюється потребами в їжі, сні тощо. Психічний вимір виражається в психодинамічних потягах, настроях, емоціях, афектах, які не підкоряються волі людини. Ноетичний вимір людина переживає як внутрішню духовну силу і одночасно як джерело мотивації – прагнення до сенсу. Свобода людини в ноетичному плані пов'язана з її здатністю «відійти на дистанцію» від тілесного і психічного. Цю здатність, завдяки якій створюється простір для внутрішньої свободи, Франкл назвав самодистанціюванням [13, с. 66-70]. Однак свобода без відповідальності перетворюється в повне свавілля нічим не лімітованої волі. «Свобода має свої «від чого» і «для чого». Те, «від чого» людина може бути вільною, тобто сукупність інстинктів – його «я» вільне по відношенню до його «воно». Але те, «для чого» людина вільна, є відповідальністю» [17, с. 250].

Схожих поглядів притримується Д. О. Леонт'єв, визначаючи відповідальність як свідоме розпорядження здатністю виступати причиною змін у навколишньому світі та у власному житті. Спільний розвиток механізмів свободи і відповідальності знаменує перехід людини на якісно новий рівень психічної регуляції – рівень саморегуляції і самодетермінації. У своїй розвинутій формі свобода і відповідальність нероздільні, виступають як єдиний механізм саморегулюючої активності особистості [8, с. 35]. За допомогою даного механізму сенс життя людини обов'язково доводиться до практичної реалізації, чого свобода сама по собі не обіцяє. Відповідальність особистості базується на ідеальному проекті життєвого шляху, який закладений в сенсі життя [17, с. 277]. Отже, за допомогою механізмів свободи і відповідальності відбувається створення внутрішнього світу особистості, конструювання індивідуального та неповторного сенсу життя.

Висновки. Згідно конструктивістського підходу в психології, сенс життя особистості є складним інтегративним поняттям, що конструюється крізь призму особистісних якостей, культур-

них зразків і моделей, опираючись на минулий досвід особистості, вибудовує бачення та пріоритети майбутнього. Це поняття не є статичним, а змінюється впродовж життя людини, постійно перебуває у певній динаміці залежно від особистісного зростання, особистісних досягнень, ціннісних орієнтацій, життєвих ситуацій. Важливими та визначальними чинниками цього процесу є свобода та відповідальність особистості.

Свобода як провідний чинник конструювання сенсу життя полягає в здатності людини виступати першоджерелом, автором своїх дій та бути активним творцем свого життя. Можна вважати, що свобода спрямована на реалізацію можливості людини бути людиною, тобто в кожний момент свого життя обирати себе та власне внутрішнє відношення до ситуації, діяти у відповідності зі зробленим вибором.

Свобода та відповідальність нерозривно пов'язані один з одним, вони – немов дві сторони однієї медалі. Бути вільним означає вирішувати самому і обирати себе в кожній життєвій ситуації, таким чином виступати причиною наслідків. Свобода вчинку неминуче має на увазі відповідальність, вона передуює відповідальності. Відповідальність – це відповідь на ситуацію, яка знаходиться в резонансі з цінностями, сенсом життя та співзвучна їм. Відповідальність не споріднюється з приписами, законами та інструкціями. Разом з тим відповідальність може виражатися через тісний зв'язок з людиною, ідеєю чи справою.

Свобода та відповідальність здійснювати суттєвий вплив на реалізацію людиною своїх життєвих цілей, створення свого внутрішнього світу. Без свободи та відповідальності неможливе досягнення свого, індивідуального смислу життя. Отже, свобода і відповідальність є визначальними чинниками у процесі конструювання особистістю сенсу власного життя.

Список використаних джерел

1. Бадью А. Делез. Шум бытия / А. Бадью. – М. : Логос-Альтера, 2004. – 184 с.
2. Вайзер Г. А. Смысл жизни и «двойной кризис» в жизни человека / Г. А. Вайзер // Психологический журнал. – 1998. – Т. 19. – № 5. – С. 3–4.
3. Володарська Н. Д. Віра у вищу ідею, як стратегія пошуку сенсу життя / Н. Д. Володарська // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. – К., 2009. – Т. 11. – Ч. 5. – С. 91 – 100.

4. Димитрова С. В. Пути обретения свободы: целеполагание и поступок / С. В. Димитрова, Е. Ю. Леонтьева // Вестник Волгоградского государственного университета. Сер. 7, Философия. Социология и социальные технологии. – 2011. – №1 (13). – С. 12-16.
5. Карпинский К. В. Психология жизненного пути личности : [учеб. пособие] / К. В. Карпинский. – Гродно : ГрГУ, 2002. – 167 с.
6. Климчук В.О. Сучасне психологічне консультування та психотерапія: дискурс соціального конструкціонізму / В. О. Климчук // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – № 2. – С. 63-68.
7. Лэнгле А. Жизнь, наполненная смыслом. Прикладная логотерапия / А. Лэнгле. – М. : Генезис, 2009. – 128 с.
8. Леонтьев Д. А. Очерк психологии личности / Д. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 1993. – 43 с.
9. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 1999. – 487 с.
10. Леонтьев Д. А. Психология свободы: к постановке проблемы самодетерминации личности / Д. А. Леонтьев // Психологический журнал. – 2000. – Т. 21. – № 1. – С. 15-25.
11. Мэй Р. Искусство психологического консультирования / Р. Мэй. – М., 1994. – 144 с.
12. Обуховский К. Психология влечений человека / К. Обуховский. – М. : Прогресс, 2003. – 133 с.
13. Орлов А. Б. Ноэтическое измерение человека: вклад Виктора Франкла в психологию и психотерапию / А. Б. Орлов, В. Б. Шумский // Психология. Журнал Высшей школы экономики. – 2005. – Т. 2. – С. 65–80.
14. Подольська Є.А. Філософія : [підручник] / Є. А. Подольська.– К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 704 с.
15. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1973. – 424 с.
16. Румянцева Т. Г. История философии : энциклопедия / Т. Г. Румянцева, М. А. Можейко. – Мн. : Книжный Дом, 2002. – 1376 с.
17. Франкл В. Основы логотерапии. Психотерапия и религия / В. Франкл. – СПб. : Речь, 2000. – 286 с.
18. Франкл В. Человек в поисках смысла : [сборник] / Виктор Франкл ; [пер. с англ. и нем.]. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с. – (Б-ка зарубежной психологии)

19. Франк С.Л. Смысл жизни / С. Л. Франк // Смысл жизни: Ан-тология. – М., 1994. – С. 489 – 583.
20. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм. – М. : Прогресс, 1989. – 272 с.
21. Чаусова Ю. А. Сімейний наратив як соц. – псих. засіб кон-струювання подружніх стосунків : дис. канд. психол.наук: 19.00.05 / Ю. А. Чаусова. – К., 2013. – 176 с.
22. Чепелева Н. В. Методологические основы исследования личности в контексте постнеклассической психологии / Н. В. Чепелева // Актуальні проблеми психології : Психологічна герменевтика. – К., 2010. – Том 2, вип. 6. – С. 15-23.
23. Чернобровкіна В. А. Психологія особистісної свободи / В. А. Чернобровкіна. – Луганськ, 2012. – 458 с.
24. Чудновский В. Э. Смысл жизни и судьба человека / В. Э. Чудновский / Общественные науки и современность. – М., 1998. – № 1. – С. 175 – 183.
25. Юнг К. Архетип и символ / К. Юнг. – М.: Ренессанс, 1991. – 304 с.
26. Якимова Е. В. Социальное конструирование реальности: на-уч.-аналит. обзор / Е. В. Якимова. – М., 1999. – 115 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Bad'ju A. Delez. Shum bytija / A. Bad'ju. – М . : Logos-Al'tera, 2004. – 184 с.
2. Vajzer G. A. Smysl zhizni i «dvojnoj krizis» v zhizni cheloveka / G. A. Vajzer // Psihologicheskij zhurnal. – 1998. – Т. 19. – № 5. – С. 3–4.
3. Volodars'ka N. D. Vira u vyshhu ideju, jak strategija poshuku sensu zhyttja / N. D. Volodars'ka // Problemy zagal'noi' ta pedagogichnoi' psihologii'. Zbirnyk naukovykh prac' Instytutu psihologii' im. G. S. Kostjuka APN Ukrai'ny / Za red.S. D. Maksymenka. – К., 2009. – Т. 11. – Ch. 5. – С. 91 – 100.
4. Dimitrova, S. V. Puti obretenija svobody: celepolaganie i postupok / S. V. Dimitrova, E. Ju. Leont'eva // Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Ser. 7, Filo-sofija. Sociologija i social'nye tehnologii. – 2011. – №1 (13). – С. 12 – 16.
5. Karpinskij K. V. Psihologija zhiznennogo puti lichnosti : [ucheb. posobie] / K. V. Karpinskij. – Grodno : GrGU, 2002. – 167 с.
6. Klymchuk V.O. Suchasne psihologichne konsul'tuvannja ta psyhoterapija: dyskurs social'nogo konstrukcionizmu /

- V. O. Klymchuk // Praktychna psihologija ta social'na robota. – 2013. – № 2. – S. 63 – 68.
7. Ljengle A. Zhizn', napolnennaja smyslom. Prikladnaja logoterapija / A. Ljengle. – M. : Genezis, 2009. – 128 s.
 8. Leont'ev D. A. Oчерk psihologii lichnosti / D. A. Leont'ev. – M. : Smysl, 1993. – 43 s.
 9. Leont'ev D. A. Psihologija smysla: priroda, stroenie i dinamika smyslovoj real'nosti / D. A. Leont'ev. – M. : Smysl, 1999. – 487 s.
 10. Leont'ev D. A. Psihologija svobody: k postanovke problemy samodeterminacii lichnosti / D. A. Leont'ev // Psihologicheskij zhurnal. – 2000. – T. 21. – № 1. – S. 15–25.
 11. Mjej R. Iskusstvo psihologicheskogo konsul'tirovanija / R. Mjej. – M., 1994. – 144 s.
 12. Obuhovskij K. Psihologija vlechenij cheloveka / K. Obuhovskij. – M. : Progress, 2003. – 133 s.
 13. Orlov A. B. Nojeticheskoe izmerenie cheloveka: vklad Viktora Frankla v psihologiju i psihoterapiju / A. B. Orlov, V. B. Shumskij // Psihologija. Zhurnal Vysšej shkoly jekonomiki. – 2005. – T. 2. – S. 65–80.
 14. Podol's'ka Je. A. Filosofija : [pidruchnyk] / Podol's'ka Je. A. – K. : Centr navchal'noi' literatury, 2006. – 704 s.
 15. Rubinshtejn S. L. Problemy obshhej psihologii / S. L. Rubinshtejn. – M. : Pedagogika, 1973. – 424 s.
 16. Rumjanceva T. G. Istorija filosofii : jenciklopedija / T. G. Rumjanceva, M. A. Mozhejko. – Mn. : Knizhnyj Dom, 2002. – 1376 s.
 17. Frankl V. Osnovy logoterapii. Psihoterapija i religija / V. Frankl. – SPb. : Rech', 2000. – 286 s.
 18. Frankl V. Chelovek v poiskah smysla : [sbornik] / Viktor Frankl ; [per. s angl. i nem.]. – M. : Progress, 1990. – 368 s. – (B-ka zarubezhnoj psihologii)
 19. Frank S.L. Smysl zhizni / S. L. Frank // Smysl zhizni: Antologija. – M., 1994. – S. 489 – 583.
 20. Fromm Je. Begstvo ot svobody / Je. Fromm. – M. : Progress, 1989. – 272 s.
 21. Chausova Ju. A. Simejnyj naratyv jak soc. – psyh. zasib konstrujuvannja podruznhih stosunkiv : dys. kand. psyhol. nauk: 19.00.05 / Ju. A. Chausova. – K., 2013. – 176 s.
 22. Chepeleva N. V. Metodologicheskie osnovy issledovanija lichnosti v kontekste postneklassicheskoj psihologii / N. V. Chepeleva // Aktual'ni problemi psihologii : Psihologichna germentevtika. – K., 2010. – Tom 2, vip. 6. – S. 15-23.

23. Chernobrovkina V. A. *Psychologija osobystisnoi' svobody / V. A. Chernobrovkina.* – Lugans'k, 2012. – 458 s.
24. Chudnovskij V. Je. *Smysl zhizni i sud'ba cheloveka / V. Je. Chudnovskij / Obshhestvennye nauki i sovremennost'.* – M., 1998. – № 1. – S. 175 – 183.
25. Jung K. *Arhetip i simvol / K. Jung.* – M.: Renessans, 1991. – 304 s.
26. Jakimova E. V. *Social'noe konstruirovanie real'nosti: nauch.-analit. obzor / E. V. Jakimova.* – M., 1999. – 115 s.

Y.H. Hryhorieva. Freedom and responsibility as the factors for the construction of meaning of life. The article considers the psychological analysis of the concepts of «freedom» and «responsibility» as the factors of constructing meaning of life, in the context of postnonclassical psychology, in which an individual is regarded as the creator of his own life, as self-creator. The striving to implement the meaning of life is an initial stimulating motive in the life of individual. Within the constructivist approach in psychology, the meaning of life is a complex integrative concept that is constructed through the prism of personal qualities, cultural patterns and models, based on past experience of the individual, forms a vision and priorities for the future.

The area of meanings for the terms «freedom» and «responsibility» is explored in the article. Freedom, as a factor of constructing the meaning of life by an individual, is the ability to act as the primary source, the author of own actions, be an active creator of own life. The acquiring of freedom is carried out through act, which is the form of activity that leads to freedom.

Constructive and pathological solutions of individual regarding to the problem of his freedom and unfreedom are analysed. Responsibility arises along with the freedom of the individual. Responsibility is considered as the ability of an individual to take the decision, which are adequate to the situations, to foreknow the consequences of his acts, and the willingness to be responsible for these acts, in front of world and of himself. Responsibility is a response to a situation that is in resonance with the values of the individual and with the meaning of life. Freedom and responsibility, if they have reached their developed form, are inseparable, they act as a single mechanism of self-regulation and self-determination of the individual. The conclusion is substantiated, that freedom and responsibility are essential factors for the construction of meaning of life, done by the individual, as well as for the implementation of that meaning.

Key words: social constructivism, postnonclassical psychology, individual, act, meaning of life, freedom, responsibility, construction of the meaning of life.

Отримано: 11.06.2014 р.